

договорів на прокурорів покладається обов'язок щодо нагляду за додержанням законів з питань міжнародно-правового співробітництва під час кримінального провадження [8, п. 7], зокрема: забезпечувати виконання підпорядкованими прокурорами та органами досудового розслідування вимог статті 575 КПК України щодо видачі особи (екстрадиції); здійснювати нагляд за додержанням правоохоронними органами України вимог статей 208, 582 КПК України при затриманні розшукуваної особи за умови наявності звернення компетентного органу іноземної держави, яке повинно містити відповідну інформацію, передбачену міжнародним договором тощо.

Отже, міжнародні нормативно-правові документи становлять собою основу для формування вітчизняного законодавства у сфері нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування. Подальше впровадження передбачених зазначеними міжнародно-правовими актами положень у наше національне законодавство є необхідним і принциповим кроком на шляху остаточного реформування кримінальної юстиції та наближення її до світових демократичних стандартів. Основоположне значення для розвитку органів прокуратури нашої держави на цьому історичному етапі має забезпечення працівників висококваліфікованою освітою й профільною підготовкою, що характеризується глибоким усвідомленням демократичних ідеалів і етичних норм, загально визнаних на міжнародному рівні прав і свобод людини та громадянина, а також офіційно проголошених стандартів у сфері нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування. Оптимізація діяльності органів прокуратури, їх реформування в контексті євроінтеграційних процесів і міжнародних зобов'язань України має здійснюватися виважено й поступово, щоб не загубити позитивного й напрацьованого десятиріччями вітчизняного досвіду.

Література

1. Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів, при-

йняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поведження з правопорушниками (Гавана, Куба, 27 серпня - 7 вересня 1990 року).

2. Рекомендація РЕС (2000) № 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам "Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції", ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 року.

3. Рекомендація ПАРЕ 1604 (2003) № 11 "Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права" від 27 травня 2003 року.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

5. Закон України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991. - № 4. - Ст. 20.

6. Закон України "Про прокуратуру" від 5 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1991. - № 53. - Ст. 793. - Ст. 30.

7. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - Ст. 303.

8. Наказ Генерального прокурора України від 11 лютого 2013 року № 8гн "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва".

9. Додонов В.Н. Прокуратура в России и за рубежом: Сравнительное исследование / В.Н. Додонов, В.Е. Крутских / Под ред. к.ю.н. С.И. Герасимова. - М.: Издательство НОРМА, 2001. - 192 с.

Кавун Д.Ю.

здобувач кафедри кримінального
процесу ОДУВС

Надійшла до редакції: 27.10.2013

УДК 343.1:343.985

ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Кучерук Ю. І.

Долженков О. Ф.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю протидії сучасній злочинності в Україні, запорукою чого є стабільне функціонування системи кримінального судочинства. Оперативні підрозділи переважно першими вступають у діяльність, пов'язану з виявленням і викриттям кримінально каранних дій. При цьому сучасна криміногенна ситуація в Україні характеризується підвищеним рівнем організованості, інформованості, професіоналізму, технічної оснащеності злочинців, здатністю злочинних угруповань до активної протидії кримінальному судочинству. Це значно ускладнює діяльність судових і правоохоронних органів щодо виявлення, розслідування злочинів, відправлення правосуддя традиційними кримінальними процесуальними засобами. Тому без активного використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності судові та правоохоронні органи не можуть ефективно протистояти напору злочинності.

Основою формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності є отримана й зафіксована оперативними

підрозділами інформація, яка згідно з законодавством повинна використовуватись у кримінальному процесі. Питаннями використання оперативно-розшукової інформації в кримінальному судочинстві займалися К.В. Антонов, О.М. Бандурка, В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, В.О. Глушков, В.В. Гевко, В.К. Гришук, Ю.М. Грошевий, О.М. Джужа, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Ю.Ф. Жаріков, В.П. Захаров, В.С. Зеленецький, А.В. Іщенко, І.П. Козаченко, І.М. Козьяков, В.Г. Колб, Я.Ю. Кондратьєв, М.І. Костін, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, О.Р. Михайленко, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Оргинський, Б.Г. Розовський, М.А. Погорєцький, В.Д. Пчюлкін, М.Б. Саакян, М.Я. Сегай, С.М. Сівочек, О.П. Снігерьев, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, П.Л. Фрис, М.Є. Шумило, В.Я. Яценко та інші. Окремі аспекти використання оперативно-розшукової інформації в кримінальному процесі досліджувались у працях А.В. Баб'яка, Г.М. Бірюкова, Ю.Н. Гальчин-

© Ю.І. Кучерук, О.Ф. Долженков, 2013

ського, М.Й. Курочки, В.А. Некрасова, В.Є. Тарасенка, В.В. Топчія, І.Р. Шинкаренка та інших. Але питанням використання оперативно-розшукової інформації в ході судового розгляду кримінальних проваджень гідної уваги не приділялося. Аналітичний огляд опублікованих точок зору науковців, законодавства, а також практичної діяльності судових і правоохоронних органів свідчить, що ця важлива з практичної точки зору й складна в теоретичному плані проблема не має достатньої наукової розробленості.

Питання використання оперативно-розшукової інформації в ході судового розгляду в правовому полі лише частково врегульовано Інструкцією з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами ОВС України на стадіях документування злочинних дій, реалізації оперативних матеріалів, розслідування та розгляді в суді, затвердженої Наказом МВС України від 14.08.2012 р. № 700 [3, п. 14]. Інструкція регламентує організацію взаємодії на стадії судового розгляду кримінальних проваджень, не передбачаючи при цьому безпосереднє надання оперативно значущої інформації суду чи суддям. Проте начальник оперативного підрозділу, співробітники якого виконували письмові доручення слідчого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, зобов'язаний здійснювати необхідні заходи щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також з'ясувати наявність фактів тиску на учасників судового розгляду, реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну, встановлює причини зміни показань свідками чи потерпілими, організовує протидію незаконним проявам щодо учасників судового розгляду [3, п. 14.2]. Реалізація цих завдань на практиці вимагає інформаційної взаємодії оперативних підрозділів і суду.

Вирішення судом на стадії судового розгляду таких питань, як забезпечення необхідних засобів доказування, визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, порядку їх дослідження та безпосереднє дослідження доказів за участю сторін вимагає глибоко продуманого підходу. Окрім цього, вирішуються питання подолання протидії здійсненню правосуддя, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві тощо.

Ця стадія є найважливішою частиною процесу, оскільки суд ґрунтує свої висновки у вирокі лише на доказах, розглянутих і досліджених у судовому засіданні. Судове слідство не є повтором досудового, а являє самостійне дослідження фактичних обставин справи, яке здійснюють незалежно від зібраних під час розслідування матеріалів. Судовий розгляд проводять за участі інших суб'єктів процесуальної діяльності - суд за активної участі сторін та інших учасників процесу забезпечує одночасний аналіз всіх доказів з різних позицій.

Зайве казати, що надання потрібної інформації й супровід оперативним підрозділом судового розгляду значно прискорює його, підвищує його ефективність і оберігає від деструктивних впливів. З формальної точки зору, оперативна розробка продовжується й на стадії судового розгляду. На жаль, серед переліку питань, які підлягають вирішенню суддею у зв'язку з підготовкою справи до судового розгляду та визначені в ст. 315 КПК [1], не знайшло свого місця визначення потреби в оперативному супроводі судового розгляду, з'ясування необхідності взаємодії суду з оперативним підрозділом, використання його допомоги та отриманої ним інфор-

мації в межах оперативної розробки. Невже суди мають виконувати свої функції самостійно, не використовуючи допомоги дієвих сил і засобів?

На стадії судового розгляду особливої уваги потребує встановлення порядку дослідження доказів. Цей порядок суд встановлює, виходячи з конкретних обставин справи, враховуючи позиції підсудного та потерпілого, число епізодів злочинної діяльності, чисельність свідків тощо, а також, на нашу думку, виходячи з аналізу отриманої оперативним підрозділами інформації, що свідчить про спроби протидіяти здійсненню правосуддя, щоб уникнути покарання. Суд встановлює черговість дослідження джерел доказів, вирішує, коли допитувати підсудних, свідків, потерпілих, визначає момент звернення до конкретних доказів, тобто вирішує, в якій послідовності допитувати учасників процесу тощо. При цьому суд бере до уваги ставлення підсудного до пред'явленого обвинувачення, можливість протиправного впливу на його показання, показання інших осіб, які допитуються, можливість перевірки одних доказів за допомогою інших і ін. Вважаємо, що оцінку ймовірності такого негативного впливу судом варто здійснювати у взаємодії з оперативним підрозділом, виходячи з наявної в нього та матеріалах кримінального провадження інформації.

Передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні дії [1, ст.ст. 300-317], здійснювані судом для одержання доказової інформації, збирання, дослідження й перевірки доказів мають пізнавальний характер і процесуально-правову природу. Основу цих дій складають окремі методи пізнання - візуальне спостереження, розпитування, сприйняття, пошук, порівняння (ідентифікація), відтворення, дослідження, які супроводжуються закріпленням (фіксацією та засвідченням) одержаної доказової інформації у відповідних процесуальних документах на принципах незалежності, усебічності та об'єктивності. Передбачуваний законом для певних випадків метод пізнання втілюється в практичній діяльності суду по провадженню певної процесуальної дії, а хід і результати пізнання відображаються в протоколі судового засідання (процесуальному документі). При цьому будь-який тиск чи негативний вплив на суд (суддів) є неприпустимим і має бути нейтралізованим. Оскільки йдеться не тільки про фізичну охорону суддів та інших учасників процесу, у такому разі неможливо обійтися без використання можливостей негласних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукове супроводження як самостійна організаційно-тактична форма ОРД на практиці дуже часто знаходить своє відображення чомусь тільки на стадії досудового слідства. Так, переважно оперативно-розшукові заходи, що провадяться по справах оперативної розробки, припиняються відразу після закінчення досудового слідства й направлення матеріалів кримінального провадження до суду.

Дослідник В.Л. Ортинський влучно відзначає, що на стадії судового розгляду кримінальних проваджень існує нагальна необхідність проведення оперативно-розшукового супроводження з метою:

- здійснення контролю за особами, які причетні до злочину або мають зв'язки зі злочинцями, з метою запобігання вчиненню ними нових злочинів, здійсненню ними впливу на учасників процесу, учиненню інших дій, які можуть створити перешкоди для швидкого, повного й всебічного розгляду справи;
- виявлення додаткової інформації про можливі

місця переховування майна, одержаного в результаті вчинення злочину, з метою забезпечення відшкодування заподіяних збитків [5, 391].

Але аналіз діяльності органів внутрішніх справ і спеціальної літератури дає підстави для висновку про те, що оперативно-розшукове супроводження судового розгляду кримінальних проваджень перебуває на сьогодні в зародковому стані. Існує низка проблем як практичного, так і теоретичного плану, які потребують свого вирішення. Зокрема, можливості протидії з боку злочинних структур багато в чому зумовлені наявністю суперечностей і прогалин у багатьох нормативно-правових актах, що регулюють певні суспільні відносини. До факторів правового характеру можна віднести невідповідність законодавчої бази характеру сучасної злочинності, незабезпечення невідворотності покарань тощо. Злочинці ретельно аналізують і враховують недоліки як у законодавстві, так і в діяльності правоохоронних органів, використовуючи їх у своїх інтересах.

Сприятливою для злочинців у здійсненні ними протидії розслідуванню злочинів є також відсутність належної взаємодії правоохоронних, контролюючих та інших державних органів у сфері обміну й реалізації інформації, що стосується діяльності організованих злочинних угруповань [6, 40-41]. Через недосконалість правового регулювання судового процесу різні перешкоджання нормальному здійсненню правосуддя з боку певних осіб досить часто не спричиняють жодних негативних правових наслідків для них. Зокрема, це стосується недобросовісних захисників, які нерідко самі безпосередньо здійснюють незаконний вплив на свідків, потерпілих. Сюди слід віднести й недосконалість правового регулювання діяльності різних приватних детективних і охоронних служб, які за свої послуги кримінальним структурам в організації протидії реально не несуть ніякої юридичної відповідальності [7, 240].

Як було зазначено, розповсюдженим є припинення оперативного контролю за діями обвинувачених (підсудних) та їх оточення після завершення досудового слідства. Таким чином, суд і учасники кримінального процесу залишаються без захисту від неправомірного впливу з боку членів організованих злочинних груп, які залишилися на свободі. Злочинці, використовуючи високооплачуваних адвокатів, отримують інформацію про обсяг зібраних доказів у кримінальній справі, на підставі яких будується обвинувачення, і активно намагаються зруйнувати доказову базу.

На жодній стадії кримінального процесу не спостерігається настільки енергійної й цілеспрямованої протидії злочинних елементів, як на стадії судового розгляду. Цей процес являє собою складний комплекс різних прийомів, хитрощів злочинців, які перешкоджають ефективному судовому розгляду й дослідженню доказів вчинених ними злочинів, сприяє максимальному пом'якшенню заслуженого покарання. Опір злочинців і пов'язаних з ними осіб сповільнює, а часом і припиняє процес судового розгляду шляхом створення несприятливих обставин. Його

мета - послабити або нейтралізувати діяльність органів судової влади й гарантувати безпеку, самозбереження, виживання й перевагу організованих злочинних угруповань. Наявність кримінального опору говорить про те, що в сторони, яка протидіє правосуддю, є орієнтація на тривале ведення злочинного способу життя. Він продукує самостійні склади злочинів, істотно утрудняє реалізацію принципу неминучості покарання.

Як видно зі змісту викладених положень, ефективність вирішення судом зазначених завдань багато в чому залежить від супроводу судового розгляду кримінального провадження оперативним підрозділом. Тож, на нашу думку, ч. 2 ст. 315 Кримінального процесуального кодексу України "Вирішення питань, пов'язаних із підготовкою до судового розгляду" повинна бути доповнена наступним змістом: "З метою підготовки до судового розгляду суд: з'ясовує, чи здійснюється оперативний супровід кримінального провадження, визначає межі участі оперативного підрозділу в підготовці та проведенні судового розгляду, можливості використання наявної в підрозділу інформації, а також вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду".

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - С. 303.
3. Наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700 "Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень".
4. Галаган В.І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності ОВС України: Монографія / В.І. Галаган. - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. - 300 с.
5. Ортинський В.Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: Монографія / В.Л. Ортинський. - Львів: ЛЮІ, 2004. - 436 с.
6. Хомколов В.П. Оперативно-розшукові апарати ОВД в системі уголовной юстиции. Тактические и правовые аспекты: дис... доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 / Хомколов Валерий Петрович. - М., 1998. - 424 с.

Кучерук Ю. І.
студент магістратури
заочної форми навчання
державно-правової спеціалізації ОДУВС
Науковий керівник - Долженков О. Ф.
доктор юридичних наук,
професор,
професор кафедри ОРД ОДУВС
Надійшла до редакції: 12.11.2013